

Ines Srdoč-Koneštra

PROLEGOMENA PROUČAVANJU FELJTONISTIKE U LISTU "NAŠA SLOGA"

mr. Ines Srdoč-Koneštra, Pedagoški fakultet, Rijeka, pregledni članak, Ur.: 2. srpnja 1992.

UDK: 886.2-92:07 Naša sloga "1870/1874"

Članak smiješta NAŠU SLOGU, prvi hrvatski list u Istri XIX. st. u društvene i političke prilike relevantne za razumijevanje sadržaja, te analizom nekih od formi novinskog izražavanja prikazuje pojavu podlistaka kao posebnog književno-žurnalističkog žanra, prateći njegovu genezu kroz prvih pet godišta lista (1870- 1874).

"Ništa nije toliko osvijestilo istarske Hrvate koliko list Naša Sloga. Ona je bila prekretnica između njihova narodna sna i buđenja"¹ riječi su kojima Božo Milanović počinje tekst o listu *Naša sloga* koji je izlazio u kontinuitetu od 45 godina (1870 - 1915)² i ostavio dubok trag u istarskom narodnom preporodu. Teoretičari³ koji su s različitih aspekata proučavali preporodno doba u Istri suglasni su kada se određuje važnost *Naše sloge*, no suvremenik će se svakako naći u nedoumici pokuša li valorizirati napise u tom listu. Tek podrobno informiranje o društveno- političkim, a naročito gospodarskim prilikama u Istri druge polovice 19. stoljeća omogućava komunikaciju s tekstovima koje je objavljivala Naša sloga. Posredno, čitajući napise saznajemo štošta o Istraninu toga doba. Jer, novine uvijek nastaju za publiku, ona ih prihvaća ili odbacuje, a prihvaćanje znači i zadovoljstvo sadržajima. I potreban je ne mali napor u prihvaćanju spoznaje da su napisi objavljivani u Našoj Slozi ujedno i razina tadašnje njene publike.

Pokretanje *Naše sloge*, prvog hrvatskog lista za Istru, objašnjava se potrebom buđenja nacionalne svijesti, ali i obrazovanja neukih i često nepismenih istarskih seljaka.

¹ Božo Milanović, *Biskup dobrila i njegovo doba (1861-1882)*, u zborniku "Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Matica hrvatska, Zagreb 1969, str. 382.

² Od 1870. do 1899. g. izlazi u Trstu, a dalje do prestanka izlaženja 1915. g. u Pull.

³ Zvane Črnja, Božo Milanović, Mirjana Gross, Josip Percan, Mirjana Strčić, Petar Strčić i drugi.

Sredina 19. st. karakterizirana je razvojem kapitalističkih odnosa, naročito u gradovima gdje dominira talijansko stanovništvo, a selo je, s pretežitom hrvatskim stanovništvom, u specifičnoj situaciji. "Gotovo svi Hrvati bili su seljaci, a primitivni način obrade zemlje, neznanje i neukost, nespremnost da se uspješno bore s klimatskim prilikama, polukolonatski odnosi, porezi - redovni i novi (za otkup zemljišta feudalcima), sve veći dugovi i lihvarjenje - sve je to upropaštavalo ljude u Istri. Stočarstvo, maslinarstvo, svilogojstvo, ribolov gotovo nisu išli dalje od svakidašnjih ljudskih potreba."⁴ Poznavanje prilika na istarskom selu⁵ važna je pretpostavka za razumijevanje cjeline istarskog narodnog preporoda, kao i sadržaja lista *Naša sloga* koji je presudno utjecao na buđenje nacionalne svijesti istarskih Hrvata. Važno je ukazati na bitnu razliku preporodnih prilika u različitim dijelovima Hrvatske, a time objasniti i zakašniji istarski preporod. "Tradicija i povijesna publicistika načistu su da je društvena struktura u Istri nametala preporodnom pokretu drugi značaj nego je to bilo u banskoj Hrvatskoj i Dalmaciji, gdje je u vrijeme narodnog preporoda već postojala građanska inteligencija, koja mu se mogla postaviti na čelo. Međutim, nitko dosada nije upozorio na jednu od važnih posljedica raznolikosti društvenih struktura u regijama u kojima se radala moderna hrvatska nacija - naime, na različiti značaj preporodnih listova. Dok su se veliki preporodni listovi banske Hrvatske i Dalmacije obraćali na početku narodnog preporoda inteligenciji kao jezgri rodoljubija pozvanoj da budi sve slojeve naroda, dotle je u gotovo isključivo seljačkim društvima istarskih, bunjevačkih i bosansko-hercegovačkih Hrvata stanje bilo drugačije."⁶

Jedina inteligencija istarskog sela toga doba bili su svećenici, a razina opće pismenosti nije zavidna. Svećenici su najčešće i učitelji, a jezik škole je talijanski, uostalom kao i jezik uprave i pravosuđa. Svećenstvo koje mahom potječe iz siromašnih seljačkih slojeva preuzima ulogu prosvjetitelja, i to ne samo na kulturnom, već i na ekonomskom planu. Uvidali su da je zaostalost i bijeda kočnica ekonomskoj i duhovnoj emancipaciji istarskog seljaka, a potreba uvođenja narodnog jezika u škole i javnu komunikaciju imperativ trenutka. Objašnjiv je stoga i presudni utjecaj biskupa *Jurja Dobriše* na pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru - *Naša sloga*⁷ u kojem je surađivao sve do smrti 1882. g., čime i završava prva faza narodnog preporoda u Istri.

"Iz Naše sloge upravo zrači naivna vjera da se narodnom prosvjetom mogu rješavati osnovni teški narodni problemi i da je određeni stupanj znanja i umijeća jednog naroda jamstvo za njegov sustavni napredak. Strossmayerovu lozinku "prosvjetom slobodi" istarsko je svećenstvo pokušalo primijeniti u nacionalnom odgoju hrvatskih seljaka."⁸ *Naša sloga* je, dakle, trebala biti sve - i glasilo narodnog pokreta, i organ političke partije koja

⁴ Petar Strčić, *Oko pokretanja "Naše sloge"*, Pazinski memorijal 1970, Zbornici čakavskog sabora, Svezak 2, Pazin 1971, str. 19.

⁵ Juraj Dobriša u bečkom parlamentu 1862. g. progovara o problemima istarskih seljaka: "...Ima općina u kojima se najveći dio stanovništva u doba bijede hrani sirovom travom ili divljim jagodama. Ime općina u kojima otprilike polovica stanovništva jede hranu bez soli ili uživa sol koja je namijenjena stoci. Zemlja kao kapital ništa ne nosi. Svake je godine u Istri suša i grad. Žita urodi samo za jedan dio naših potreba, a već petnaest godina nismo imali dobru žetvu..." citirano prema: *"Knjiga o Istri"* Školska knjiga, Zagreb 1986, str. 36.

⁶ Mirjana Gross, *Značaj prvih deset godišta "Naše sloge" kao preporodnog lista*, Pazinski memorijal 1970, Zbornici čakavskog sabora, Svezak 2, Pazin 1971, str. 39-40.

⁷ U literaturi postoje različiti podaci oko pokretača *Naše sloge*. Starija literatura navodi Matka Baštijana kao pokretača i utemeljitelja lista, a novija se opredjeljuje za biskupa Dobrišu, što se i dokazuje pismima i ostalom arhivskom građom. O tome vidi: Petar Strčić, *Inicijative i pripreme za pokretanje prvog hrvatskog lista za Istru u XIX stoljeću*, Jadranski zbornik, VII, 1966-1969, Rijeka - Pula, 1969, str. 509-530; i Petar Strčić, *Literatura o "Našoj slogi"*, Dometi, 7, 1970, str. 8-14.

⁸ Mirjana Gross, nav. dj. str. 41.

nije postojala, pa list preuzima i tu funkciju, a uz to je, naravno, morala biti poučni i gospodarski list, jer drugog nema. Iz svega toga proizlazi nedvojbeno i vrlo važna - kulturna funkcija, a list će postupno postati i knjiženo glasilo.⁹

Novinski, književno-žurnalističke i književni napisi Naše sloge

Oblik, sadržaj i tiražu *Naše sloge* najavio je početkom 1870. g. biskup Dobrila u pismu *Antunu Karabaiću* kao "...mali listak, po prilici, što je veličina kao pokojna "Domovina" ili "Zarja"; za našu namjeru bi dosta bilo, izdavati ga dva puta na mjesec. Sadržaj bi mogao biti: gospodarstvene pouke - kadšto male stvari vjerozakonske - spisi o poglavitih zakonih po primjeru "Novic" - izabrane narodne pričice, pjesme, itd., - svjeti o domaćih istarskih potrebah - kratke političke vesti itd."¹⁰, a tiraža bi u početku bila 500 primjeraka. Dobrila, dakle, ne predviđa sadržaje koji bi zadirali u umjetnost, književnost, odnosno u kulturu u užem smislu, već se opredjeljuje za "narodne pričice i pjesme". Takva orijentacija ukazuje da je Dobrila mogao sa sigurnošću procijeniti receptivne mogućnosti čitalačke publike. Oni Istrani koji su znali talijanski pratili su talijansku štampu, i vjerojatno su ih prosvjetiteljske teme *Naše sloge* malo zanimale, a seljačka populacija kojoj je namijenjen list teško bi mogla pratiti pravu književnu produkciju. *Naša sloga* se čitala kolektivno, "... skupili bi se ljudi... na ognjištu, u loži ili pod ladonjom (ili murvom), da poslušaju čitanje; drugdje kad radi siromaštva nisu mogli plaćati pretplatu, išao bi pojedini broj od kuće do kuće, od ruke do ruke, dok ga nisu svi pročitali"¹¹

Zbog navedenih okonosti u počecima izlaženja *Naše sloge* valja tragati za tekstovima koji prethode književnim vrstama, a rubno zadiru u književnost. Pravi književni prilozima javiti će se pred kraj prvog desetljeća izlaženja lista. Bilo je potrebno razviti naviku čitanja novina, stvoriti čitalačku publiku, a potom je na svojevrsan način pripremati, odgajati za složenije sadržaje i praćenje književnih priloga. Nimalo lak zadatak, jer list izlazi na svega četiri stranice nevelika formata, dva puta mjesečno, a u podnaslovu stoji da je on "Poučni, gospodarski i politički list". Trebalo je najprije zadovoljiti postavljeni zadatak, a tek potom objavljivati priloge koji ga nadilaze.

Analizom napisa od samog početka izlaženja *Naše sloge* može se utvrditi nekoliko konstanti koje se neće bitno mijenjati prvih desetak godina. Korisno je, zbog distance, kako vremenske tako i tematske, navesti sadržaj jednog od početnih brojeva.

Naša sloga

Godina I, U Trstu 16. Junija 1870. Broj 2

Poučni, gospodarski i politički list.

"Slogom rastu male stvari, a nesloga sve pokvari" Nar. Posl.

Pogled po svietu
Izbori su na vratih!

⁹ O tome vidi: Mirjana Strčić, *Istarska beseda i pobuna II*, Istarska naklada, Pula 1985, str. 19-73.

¹⁰ Petar Srčić, *Inicijative...*, nav. dj. str. 520.

¹¹ Dr Ivan Zuccon, *Hrvatsko novinarstvo u Istri*, U: *Tragedija naše Istre*, Povodom 55. obljetnice smrti, Zagreb, 1983, str. 10; citirano prema Josipi Percan, *Obzori istarskog narodnjaštva, I*, Pula-Rijeka 1986, str. 25.

Pitanja i odgovori

1. Što je sabor?
2. Tko i kako bira u sabor?
3. Što su izborni odbori?
4. Što su izborni kotari?
5. Čemu ova pitanja i odgovori?

Dopisi

Ispod Učke 14. Junija
Iz srednje Istre 10. Junija
Iz Rima 24. Maja

Vinogradarstvo

Različite viesti

Sve po nješto

Sa tršćanskoga tržišta

Poziv na pretplatu

Tek Novacah.¹²

Osnovna je karakteristika svih tekstova poučnost - i političkom komentaru, i vijestima, i izvještajima, i poljoprivrednom savjetu poučnost je dominantna. Svi sadržaji iskazivani su jednostavnim formama i razumljivim jezikom. Prosvjetiteljske tendencije nikad nisu prikrivane, naprotiv vidno su isticane u prvi plan i na njima se inzistiralo.

Odmak u formalnom smislu već od trećeg broja čine napisi dijaloškog tipa, koje danas nisu uobičajeni način novinskog izražavanja, a podsjećaju na intervju. Dade se pretpostaviti da su urednik ili redakcija osjetili da se i formom prezentacije sadržaja valja približiti čitaocu, pa upravo dijaloškom formom nastoje objasniti, prikazati, osvrnuti se na važne društvene i političke događaje, ili pak na teme posebno važne za istarskog seljaka. Ti su prilozi pisani jednostavnim jezikom, uvijek su nastojali tumačiti, preporučiti, sugerirati način ponašanja i djelovanja, - sve u prosvjetiteljskom duhu, a ponekad i naivno idealizirajući vrijednosti naroda. Nalazimo tako "Razgovor med Markom i Lukom"¹³ oko izbora predsjednika u Istarski sabor i potrebi biranja odgovarajućih ljudi, o upotrebi talijanskog jezika u školama nakon što je zbog jezika prepušten školama¹⁴, "Razgovor med Markom i Grgorn" (Iz srednje Istre) o neukosti istarskog puka i gospodarenju¹⁵. Niz pitanja koja tište vojnike iz Vojne krajine pretresano je kroz dijaloge u više brojeva između krajišnika Gojka i Marka¹⁶.

¹² Jedina rubrika koja nedostaje u ovome broju, a inače se redovito pojavljuje jest "Kretanje austrijanskih brodovah". Ona je znala zauzimati i do polovice posljednje stranice lista, što može ukazivati na nedostatak drugih tema

¹³ *Naša sloga* (dalje NS), 3, 1. VII. 1870.

¹⁴ NS, 7, 1. IX. 1871.

¹⁵ NS, 12, 16. XI. 1870. i nastavak u sljedećem broju NS, 13, 1. XII. 1870. U broju 10, 16. V. 1872. u broju 13, razgovori su pod naslovom "Pazinske novosti". Od broja 16, 16. VIII. 1872. postoji rubrika "Istarski razgovori - Luka Luković i Marko Marković" i objavljujvana je još u brojevima: 17, 1. IX. 1872; 23, 1. XII. 1872; 8, 16. IV. 1873; dijaloška forma do kraja 1874. godine više nije zastupljena.

¹⁶ NS, 6, 16. III. 1871.

NS, 10, 16. V. 1871.

NS, 11, 1. VI. 1871.

NS, 14, 16. VII. 1871.

NS, 17, 1. IX. 1871.

NS, 21, 1. XI. 1871.

NS, 7, 29. III. 1872.

Razgovori su ponekad u nastavcima, a karakteristični su za prva gledišta *Naše sloge*.

U dijaloškoj formi objavljivan je i najprepoznatljiviji sadržaj *Naše sloge*, a to je razgovor između *Franine* i *Jurine*.¹⁷ Na čakavskom narječju dvojica Istrana pretresaju aktualne političke i društvene događaje. Sve ono što je tištilo običnog čovjeka našlo se u tim britkim i duhovitim razgovorima. Ismijavaju se mane pojedinih općinskih uglednika, ili pak škrtost, koristoljublje, lažni moral... Najčešće su tome bile upotreba talijanskog jezika u upravi i pravosuđu, školstvo na talijanskom jeziku, a naročito šibanje takozvanih šarenjaka, odnosno odnarođenih Istrana koji su bili česta tema ironičnih primjedbi.¹⁸

Od čisto književnih formi pojavljuju se prvenstveno pripovijetke s vrlo istaknutom poukom (borba protiv alkoholizma, zalaganje za kreposni porodični život, za održanje seoskog domaćinstva...). One ponekad izlaze u nastavcima, a autori nisu navedeni, osim obilježja "pučka ili narodna pripovijetka". Od pjesama su u početku objavljivane narodne i prigodne pjesme, najčešće soneti. I pripovijetke i pjesme izlazile su često sa zajedničkim nadnaslovom "Svašta ponešto" što ukazuje da redakcija nije posebno izdvajala literarne priloge, vjerojatno neimajući posebnu koncepciju oko njihova objavljivanja. Zanimljiva je pojava basni kao neočekivane forme, i to u osam brojeva tijekom 1873. i 1874. godine.¹⁹

Među pučkim pripovijetkama tematski je bitno izdvojiti barem jednu. To je pripovijetka *Šarenjaci*²⁰ jer objašnjava pojam odnarođavanja na vjerskom planu²¹, a u istom broju lista kroz dijalog Franina objašnjava Jurini problem na nacionalnoj i jezičnoj razini opisujući šarenjake: "To su ti oni ljudi, ki se srame svojega naroda i svojega jezika, pak beže u tuđe jato, a svoj narod i svoj jezik grde i psuju."²² Šarenjaci će biti jedna od glavnih tema kroz čitav niz godina.

U rubne, književne-žurnalističke forme *Naše sloge* svakako ubrajamo podlistak ili feljton. Ako govorimo o novinskom feljtonu, njegova su obilježja duhovitost, živost i lakoća pisanja. Obično se objavljuje odvojen crtom od ostalih napisa u novinama, jer se stilski razlikuje. Često počinje na prvoj stranici, a po potrebi se nastavlja na sljedećima. Može biti kratka priča, priča u nastavcima, koserija, roman u nastavcima... moguće su zapravo sve književne vrste, i onda je to književni feljton. Novinski se feljton zadržava na aktualnijim temama koje opisuje drugačijim jezikom i stilom no u ostalim dijelovima novina.

Čini se možda smionim tvrditi da bi Franina i Jurina mogli biti preteča feljtonistike, odnosno podlistaka u *Našoj slogi*, no tematski, strukturno i formalno oni se mogu i tako promatrati. Teme prvih feljtona su zapravo proširene teme Franine i Jurine, jer kao što su šarenjaci jedna od njihovih glavnih preokupacija, i početak feljtonistike stavlja u prvi plan odnarođene pojedince.

Prvi pravi feljton s formalnim i sadržajnim karakteristikama objavljen je u petom godištu *Naše sloge*, a zapravo je kratka poučna pričica pod naslovom *Ravan put najbolji put*. Govori o mladom liječniku koji se nakon školovanja vraća u rodno selo, ali ne namjerava

¹⁷ Prvi je put prilog Franina i Jurina objavljen u broju 16, 16. VIII. 1871. godine.

¹⁸ Napisi o Franini i Jurini moguća se tema za analize raznih vrsta - političkih satira, karikatura, vic... i nisu u tom smislu predmet obrade ovoga rada.

¹⁹ Vidi bilješku broj 9.

²⁰ Ta je pripovijetka prvi put objavljena u broju 5, 1. III. 1872. a ponovo je objavljena na zahtjev čitalaca 1. XII. 1874. u broju 23.

²¹ Elementi fabule - zarobljenog Hrvata vezir nagovara da se poturči, a ovaj mu ispriča san u kojem osobe koje promijene vjeru nitu na nebu nemaju poštovanja, i to su Šarenjaci.

²² NS, 5, 1. III. 1872. g.

tu i ostati. Nakon slučajne romantične zgrade s čednom "djevojkom iz naroda" on mijenja prvobitnu odluku i postaje seoski liječnik. I sve je zadovoljeno - prosvjetitiljski duh, jer, naravno, mladiću se otvaraju oči i on čini ono što je najbolje za njegov narod i njega; shvaća da je zaljubljen i da ga djevojka voli; zadovoljena je, dakle, i romantična komponenta, odnosno ponuđen recept za ostale mlade intelektualce koji se isto tako trebaju vratiti na selo gdje će naći svoju sreću. Smještajući ovu pripovijetku u podlistak redakcija ju je samo formalno izdvojila, jer sličnih je pripovijetki bilo i prije.

Naredni podlistak objavljen u broju 14 *Naše sloge* (16. VII. 1874.) pod naslovom *Kako je narodnjak napalio Šarenjaka*, zapravo je opis događaja pri glasanju, a u sažetom obliku mogli su ga ispričati Franina i Jurina, što potvrđuje tezu da njihove dijaloge možemo smatrati početkom feljtonistike u *Našoj slogi*.

Tek naredni feljton *Odziv izazovu* koji počinje izlaziti pred kraj petog godišta donosi nešto drugačiji, polemični ton. Nepotpisani autor raspravom reagira na knjižicu o povijesnim, geografskim, etnološkim karakteristikama Istre, što ju je napisao talijanski autor kao udžbenik iz kojeg bi mladež trebala učiti o Istri. Zamjera mu na korištenju samo talijanskih imena gradova, spominje poznate Istrane poput Flaciusa Illyricusa, glagoljicu kao autohtono pismo i čitav niz drugih obilježja Istre koja dokazuju da je ona hrvatska i da tu žive Hrvati. Zamjera Talijanu jer čini sve "da omrazi, da razprši, da uništi ime hrvatsko, koje njim svima kao da će zadati trudna posla"²³

Podlistak se, dakle, ustalio u listu *Naša sloga* tek pred kraj petog godišta izlaženja. No on se ne pojavljuje kao nova i prije nepostojeća forma u listu, već nastaje evolucijom iz prethodnih sadržaja - od dijaloških formi i Franine i Jurine razvit će se politički aktualan feljton; od pučkih i narodnih pripovijetki nastat će književni feljton, kojim će se afirmirati budući književnici. U prvih pet godišta *Naša sloga* uočena je dakle geneza feljtona, nakon čega se feljton ustaljuje kao definirana forma i moguće ga je proučavati kao posebnu vrstu.

²³ NS, 21, 1. XI. 1874.

ZUSAMMENFASSUNG

Ines Srdoč-Konestra

Prolegomenon zur Erforschung der feuilletonistik im Blatt "Naša sloga"

Im Artikel wird "Naša sloga", das erste kroatische Blatt des XIX Jahrhunderts in Istrien in gesellschaftliche und politische zum Inhaltsverstehen relevante Verhältnisse loziert. Aufgrund der Analyse einiger Zeitungsausdrucksformen wird begleitend seine Genese im Laufe der ersten fünf Jahrgänge die Erscheinung des Feuilleton als besondere literarisch-journalistische Gattung dargestellt.